EMBRIONUL IN VITRO: SUBIECT SAU OBIECT? DILEME ETICO-JURIDICE

Evelina DESCALUI

CZU:341.231.14:343.621 e.descalui@gmail.com

Modern medical biotechnologies are invading the domain of human life, generating various legal and ethical questions that did not exist before. This paper intends to determine the status of the in vitro embryo in civil law. The topic is based on the analysis of national and international legislation and jurisprudence. Additionally, the thesis attempts to offer a point of view regarding legal, ethical, biological, social and religious dilemmas.

Problema stabilirii statutului moral al embrionilor in vitro este actuală atât în domeniul juridic, cât şi în domeniul ştiinţific. În această ordine de idei, se conturează două tabere de opinii: unii susţin că embrionii in vitro ar trebui trataţi ca obiecte, în timp ce alţii argumentează că aceştia trebuie trataţi ca subiecţi de drept, apreciind că în caz contrar s-ar submina dreptul la viaţă şi demnitate al persoanei.

În scopul familiarizării cu noţiunile-cheie, accentuez că lexemul *„embrion”* apare odată cu Hipocrates. Astăzi, bebeluşii născuţi prin intermediul tehnicilor fertilizării in vitro sunt conotativ numiţi „*cyborg babie*s” (J. Dumit), descrişi ca simbioza dintre viaţa organică şi tehnologia artificială [1]. Conform dicţionarului medical: *„**Embrionul** este organismul în primul stadiu de dezvoltare, care se include în perioada embrionară – de la fecundaţie până la 8 săptămâni, fiind urmat de perioada fetală – de la 9 săptămâni până la naştere”* [2]. În conformitate cu pct.5, subpct.4) din Regulamentul acordării serviciilor de reproducere umană asistată medical: *„**Fertilizarea in vitro*** (în continuare – FIV) *este tehnica reproducerii asistată medical prin fecundarea unui gamet feminin (ovul) şi a unui gamet masculin (spermatozoid) care se realizează în laborator, embrionul rezultat fiind transferat în uter în scopul implantării şi dezvoltării sale ulterioare în făt”*[3].

La această etapă, atragem atenţia asupra faptului că interdicţia comercializării corpului uman sau a unor părţi ale acestuia este reglementată pentru a nu se admite autodegradarea propriului corp, pentru a nu se admite ca oamenii să devină marfă. Proprietatea poate avea ca obiect doar lucrurile din circuitul civil. Respectiv, fiinţa umană nu poate fi, prin natura sa, inclusă în categoria de bunuri (art.44 CC RM [4] şi art.21 din Convenţia de la Oviedo [5]). În acest sens, considerăm oportună şi esenţialmente corectă opinia conform căreia embrionul nu poate fi considerat bun, din moment ce atribuirea la această categorie ar însemna echivalarea embrionilor cu obiecte comerciale. Însă, în prezent, nu putem vorbi nici despre statutul de persoană, întrucât legislaţia civilă nu a indicat expres această calitate a embrionului, iar legislaţia penală nu a

inclus distrugerea embrionilor la infracțiunea de omor. La momentul actual cert este că embrionul in vitro este o ființă umană și o *„persoană potențială*”, după cum este prevăzut și în art.23 alin.(1) CC RM, căreia i se aplică dreptul la moștenire, încă de la concepție (art.24 alin.(3) CC RM). Complementar argumentelor enumerate *supra,* corespunzător Recomandării CE nr.1100 din 2 februarie 1989, protecţia legală trebuie să fie acordată embrionului uman din momentul fertilizării oocitului, fiind interzisă cercetarea științifică, vânzarea și cumpărarea embrionilor [6]. Cimentează afirmațiile de mai sus și Recomandarea nr.1240 din 1994 privind protecţia şi brevetabilitatea produselor de origine umană, care precizează la art.1 că: *„Fiinţa umană este un subiect de drept, corpul uman este inviolabil şi inalienabil, fiind legat de persoana fizică titulară de drepturi şi obligaţii”*. Un moment crucial în determinarea statului embrionului in vitro a fost marcat de Hotărârea pronunțată de către Curtea de Justiţie a Uniunii Europene pe marginea cauzei *Brüstle c. Greenpeace E.V*., unde a fost reiterat că *„viaţa debutează și este protejată din momentul concepției”* [7].

Pentru a fortifica cele expuse *supra,* invocăm și Hotărârea CtEDO emisă în cauza *Parrillo c. Italiei*. În speță, reclamanta Adelina Parrillo a sesizat Curtea în legătura cu o pretinsă înălcare a dreptului de proprietate asupra celor cinci embrioni ai săi, care au fost formați și criogenați de către ea și partenerul său. Aceasta susținea că embrionii sunt bunuri și că prin interdicția de a-i dona i-au fost aduse atingeri dreptului de proprietate asupra embrionilor. Curtea a declarat că reclamantei nu i-a fost încălcat dreptul de proprietate; or, în situația de față nu este aplicabil și relevant art.1 din Protocolul 1 al CEDO. O asemenea argumentare a fost dur criticată de către practicieni, întrucât Curtea s-a limitat doar la faptul că embrionul nu se include în categoria de bunuri și nici în categoria de persoane, opinând că embrionul este parte a patrimoniului genetic al părinților [8].

Revenind la hotarele legislației naționale, actualmente realizarea și prestarea serviciilor de reproducere umană asistată medical (în continuare – RUAM) în Republica Moldova este reglementată de: Legea ocrotirii sănătății, nr.411 din 28.03.1995 [9]; Legea cu privire la ocrotirea sănătăţii reproductive şi planificarea familială, nr.185 din 24.05.2001, prezintă relevanță în ceea ce privește donarea celulelor sexuale [10]; Legea privind sănătatea reproducerii, nr.138 din 15.06.2012 – Capitolul III întreg dedicat RUAM [11]; Ordinul Ministerului Sănătății nr.149 din 23.03.2017, Anexa nr.1: „Regulamentul acordării serviciilor de reproducere umană asistată medical” [3].

Pe marginea studiului comparativ efectuat, am identificat că pot fi incluse în categoria statelor cu legislație permisivă: Spania [12], Belgia [13], Ucraina [14] și Federația Rusă [15]. Din suita statelor care reglementează în mod restrictiv RUAM pot fi enumerate: Italia [16], Elveția [17], Germania [18], iar dintre statele care încă nu au reglementat în detaliu acest domeniu – România [19]. Referitor la nivelul de reglementare a domeniului RUAM în Republica Moldova, consider că, îndeosebi, după completările recente, intrate în vigoare de la 01 ianuarie 2023, beneficiem de un cadru normativ bine punctat și edificat în ceea ce privește noțiunile-cheie, aspectele privind crioconservarea, donarea de celule sexuale, condițiile solicitate de la pacienți etc.

Un loc aparte în această lucrare este consacrat cercetării subiectului în dimensiunea etică, religioasă și juridică. FIV a generat multiple probleme etice, printre care se numără: crioconservarea embrionilor [20, p.382]; ardoarea de a obține profit a entităților care prestează servicii FIV; posibilitatea de a alege sexul viitorului copil, prin intermediul diagnosticului genetic preimplantor [21]; destinul embrionilor abandonați; tendința și aspirația de a avea copil a cuplurilor de același sex, a persoanelor în etate, a persoanelor necăsătorite și a familiilor monoparentale [22].

Din punct de vedere religios, FIV este blamată și neacceptată ca urmare a existenței unor situații, cum ar fi: nașterea unui copil într-un cuplu concubin sau homosexual, ideea paternității anonime, distrugerea sacralității relațiilor conjugale etc. [23, p.100]. Pe baza studiului comparativ, conchidem că dintre religiile cu viziuni permisive fac parte: islamismul [24], budismul [25, p. 63] şi hinduismul [26], iar în categoria celor mai restrictive se includ: ortodoxismul [27] şi catolicismul [28].

O problemă scoasă în evidență de Lavinia Tec este cea cu privire la „calitatea ființei umane comandate". RUAM admite ipoteza în care embrionii concepuți în laborator prezintă „defecte genetice", apărute pe parcursul sarcinii, mama având dreptul de a decide soarta embrionului [29].

Din categoria dilemelor juridice, în situația divorțului sau separării, se propun următoarele scenarii: embrionii să rămână femeii sau bărbatului, să fie donați unui alt cuplu reproductiv/mamei solitare, să fie decongelați fără a-i implanta, ceea ce ar presupune distrugerea lor [30].

Actualmente, absența certitudinii în privința statutului juridic al embrionilor in vitro elimină careva polemici referitoare la succesiune [31, p.71]. De moment ce embrionii nu sunt bunuri, aceştia nu pot fi înglobați în masa succesorală. Pe de altă parte, embrionilor nu li s-a acordat nici statutul de persoană, ceea ce înseamnă că aceştia nu pot avea vocație succesorală [29].

Concluzionând cele relevate, evidențiem că lucrarea culminează cu următoarele răspunsuri: *embrionul in vitro este o persoană potențială; embrionul in vitro nu este un bun și nimeni nu poate avea drept de proprietate asupra acestuia; embrionul in vitro trebuie tratat cu respect prin prisma dreptului la viață și demnitate.* Totalizând cele menționate, afirmăm că tema tratată este una complexă și controversată, generând dezbateri ample în domeniul juridic. Finalmente, nici în doctrină, dar nici în practică, nu există o opinie unanimă cu referire la statutul embrionului in vitro, însă cu certitudine este imperativ de reglementat legal definiția conceptului de embrion in vitro, de stabilit care este soarta acestuia în varii situații, cum ar fi: divorțul, separarea, decesul părinților, pentru a asigura protecția cuvenită a embrionului și pentru a diminua lacunele existente în legislația națională.

Referințe:

1. DAVIS, F.R., DUMIT, J. Cyborg babies. From Techno-Sex to Techno-Tots. New York: Routledge, 1998.
2. Dicționar de termeni medicali. [Accesat: 20.04.2023]. Disponibil: http://www.amac.md/Biblioteca/data/26/01/Vocabular/Dictionar-deTermeni-Medicali.pdf.

3. Ordinul Ministerului Sănătăţii nr.149 din 23.03.2017. Anexa nr.1: „Regulamentul acordării serviciilor de reproducere umană asistată medical”. [Accesat: 20.04.2023]. Disponibil: https://www.ms.gov.md/sites/default/files/legislatie/regulament_reproducere_umana_anexa_1.pdf.
4. Codul civil al Republicii Moldova, adoptat prin Legea nr.1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 2022, nr.82-86, modernizat prin Legea nr.52 din 16.03.2023. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr.66-75.
5. Convenţia Europeană din 4 aprilie 1997 pentru protecţia drepturilor omului şi a demnităţii fiinţei umane faţă de aplicatiile biologiei şi medicinei (Convenția de la Oviedo). Ratificată de Republica Moldova prin Legea nr.1256 din 19.07.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* 2002, nr.110-112, art.853. [Accesat: 29.03.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=29191&lang=ro.
6. Recomandarea Consiliului Europei privind folosirea embrionilor şi fetuşilor umani în cercetările ştiinţifice, nr.1100 din 2 februarie 1989. [Accesat: 25.04.2023]. Disponibil: http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta89/EREC1100.htm.
7. POPESCU, A. *Hotărârea Parrillo c. Italia: un imens regres, în pofida protecției embrionului uman in vitro Italian.* [Accesat: 10.04.2023]. Disponibil: https://www.juridice.ro/402588/hotararea-parrillo-c-italia-un-imens-regres-in-pofida-protectiei-embrionului-uman-invitro-italian.html.
8. Hotărârea CtEDO din 27 august 2015, cauza *Parillo c. Italiei,* cererea nr.46470/11. [Accesat: 12.04.2023]. Disponibil: http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Parrillo-%C3%AEmpotriva-Italiei-MC.pdf.
9. Legea ocrotirii sănătății, nr.411 din 28.03.1995. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 1995, nr.34, art.373. [Accesat: 01.05.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135137&lang=ro.
10. Legea cu privire la ocrotirea sănătăţii reproductive şi planificarea familială, nr.185 din 24.05.2001. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2001, nr.90-91, art.697. [Accesat: 20.04.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108285&lang=ro.
11. Legea privind sănătatea reproducerii nr.138 din 15.06.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova,* 2012, nr.205-207, art.673. [Accesat: 29.04.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=135028&lang=ro#.
12. Legea Spaniei privind tehnicile de reproducere umană asistată, nr.14 din 26 mai 2006. În vigoare din 28.05.2006. [Accesat: 14.03.2023]. Disponibil: https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2006-9292.
13. Legea Belgiei din 6 iulie 2007 privind reproducerea umană asistată medical şi destinaţia embrionilor supranumerari şi a gameților.
14. http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/10.pdf [Accesat: 14.03.2023].
15. https://etaamb.openjustice.be/fr/loi-du-06-juillet-2007_n2007023090.html [Accesat: 12.03.2023].
16. https://www.salute.gov.it/portale/fertility/dettaglioContenutiFertility.jsp?lingua=italiano&id=4570&area=fertilita&menu=medicina [Accesat: 12.03.2023].
17. https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2000/554/fr [Accesat: 12.03.2023].
18. https://www.leopoldina.org/themen/embryonenforschung/standards-und-praxis/ [Accesat: 12.03.2023].
19. https://www.cdep.ro/proiecte/2013/400/60/2/em790.pdf [Accesat: 20.04.2023].

20. HUIDU, A. *Reproducerea Umană Asistată Medical. Etica incriminării versus etica biologică.* Iaşi: Lumen, 2010.
21. ASTĂRĂSTOAE, V. *Embrionul – colecție de celule sau ființă umană?* [Accesat: 12.03.2023]. Disponibil: https://www.artemis.ro/stiinta/embrionul-colectie-de-celule-sau-fiinta-umana.
22. FIRULEASA, I. Dileme etice ale fertilizării in vitro. [Accesat: 11.03.2023]. Disponibil: http://journal.managementinhealth.com/index.php/rms/article/viewFile/109/263.
23. MACKELLAR, C. *The Image of God, Personhood and the Embryo.* London: *SCM Press,* 2017.
24. http://www.ivf-worldwide.com/Education/islam.html [Accesat: 12.04.2023].
25. MOȘIN, V., EȘANU, A. *Aspecte etice ale reproducerii umane asistate medical*. [Accesat: 23.03.2023]. Disponibil: https://repository.usmf.md/bitstream/20.500.12710/16839/1/ASPECTE_ETICE_ALE_REPRODUCERII_UMANE_ASISTATE_MEDICAL.pdf.
26. http://www.ivf-worldwide.com/Education/hindu.html [Accesat: 12.04.2023].
27. http://www.ivf-worldwide.com/Education/christianity.html [Accesat: 12.04.2023].
28. BRAGA, C. Unele aspecte bioetice ale fertilizării în vitro. În: *Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter- și pluridisciplinare.* Materialele Conferinței științifice internaționale, 08-09 noiembrie 2019. Chișinău: Print Caro, 2019. Ediția a 2-a.
29. TEC, L. *De la procreare la producție. Provocările dreptului în „Minunata lume nouă”.* [Accesat: 15.02.2023]. Disponibil: https://www.juridice.ro/646377/de-la-procreare-la-productie-provocarile-dreptului-in-minunata-lume-noua.html#_ftn32.
30. PUȘCĂ, F. *Protecția penală a vieții persoanei în privința tehnicilor biomedicale moderne.* [Accesat: 14.02.2023]. Disponibil: http://evidentacercetare.univ-danubius.ro/Surse/Set_009/Vbk8g20EHh.pdf.
31. CAZAC, O. *Moștenirea.* Chișinău: Animus, 2022.

Recomandat
Sergiu BAIEȘ, *dr., prof. univ.*